

"BAŠTINA" D.O.O., VUNA I NOVE TRADICIJE: TEKSTILNO RUKOTVORSTVO U HRVATSKOJ DANAS

TANJA BUKOVČAN ŽUFIKA

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK 39:687.31/.36>(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Prihvaćeno: 30. 10. 2004.

U radu je dan pregled dvaju pokušaja revitalizacije tekstilnog rukotvorstva u Hrvatskoj i to na primjeru nevladine organizacije "Ruta" s otoka Cresa i poduzeća "Baština" d.o.o. iz Koprivničkog Ivanca. U zaključku ovog članka autorica nastoji naznačiti neke zajedničke elemente obje ove studije slučaja (case study), i tako stvoriti moguću osnovicu analize sličnih udruga i pokušaja revitalizacije tekstilnog rukotvorstva danas.

Ključne riječi: revitalizacija tekstilnog rukotvorstva, nevladine organizacije, autentičnost u etnologiji, tradicija i turizam

Već danima prevodim Gunieessovu knjigu rekorda i pitam se koja je svrha svih tih rekorda i suludih pothvata koje ljudi poduzimaju samo da bi im ime bilo upisano kraj činjenice da su pojeli najviše hrenovki u jedinici vremena ili da su ispleli najveće klupko vune. Obredi ili festivali koji su nekada bili dio kućnog i obiteljskog svakodnevnog inventara, danas su javne crikuske predstave masovnosti i showbusinessa, upitne svrhovitosti. Ili ako ne upitne, onda bar one koja većini nije baš sasvim jasna ni opravdana. Stvari su izmještene, iznesene iz kuće, stavljene u javni prostor, predstavljene drugome. Živi se ispred kamera s namjerom da to netko gleda, instalira se ilegalni DivX softwear kako bi se mogla gledati privatna video snimka, postavljaju se izložbe s intimnim dokumentima o nečijoj davnoj ljubavi. Osim mjesta događanja, promijenilo se i vrijeme, sudionici, znakovi i značenja, simboli i odnosi, mišljenja i emotivni stavovi; cijeli kontekst.

Možemo li onda uopće istraživati kulturnu stvarnost za koju zasigurno znamo da pripada prošlosti, da je uvelike izmijenila sve svoje odrednice

na putu u sadašnjost i o kojoj imamo saznanja samo iz lijepih, pomalo nostalgичnih priča sitnih starica koje još žele pričati o "tome", ali zato da bi se prisjetile i uživale u sjećanju, a ne zato što bi ozbiljno shvatile našu ozbiljnu namjeru da saznamo sve o tome kako su same tkale, prele, filcale, krojile, šivale, vezle, popravljale, čuvale, nosile i voljele svoju odjeću, plahte, ručnike, čarape, pregače...

Moja baka iz minijaturno malog podravskog sela Imbriovec, smještenog nekoliko kilometara sjeveroistočno od Koprivnice, poklonila nam je nedavno *domaći ručnik* koji je njena mama donijela *v zamuz*, te jedan crveno izvezen bijeli prekrivač za krevet od grube konoplje.

"Dobar etnograf" bi sada nastavio: u Podravini su (nekad) mlade djevojke sa sobom u miraz, osim nepokratne imovine, nosile i škrinju, koja je bila ispunjena posteljinom, ručnicima i djevojčinom odjećom. I dok je zemlja i ostala imovina prelazila u vlasništvo nove obitelji, iako je žena često isticala *to je bilo od mojih*, sadržaj škrinje bio je uvijek njen, jer se, uostalom i odnosio na "ženske poslove" i zaduženja vezanih uz brigu o "obučenosti" vlastite obitelji. U Podravini je najčešća tekstilna biljka bila konoplja, koja se, sve do zabrane, namakala na obližnjim potocima (pardon, namače; "dobar etnograf" bi uvijek upotrijebio etnografski prezent).

Nakon što se osuši, donosi se kući i prerađuje u ogromnom stroju koji je moj pradjed jedne olujne noći vukao na kolima kroz šumu. Kola su vukle dvije krave koje su se od treska groma i plavog svjetla munje toliko prepale da su počele bezglavo juriti šumskim putem, za njima jureća kola sa ogromnom, teškom *damfericom*. Kola su se prevrnula u jarak i pradjed je ostao ležati cijele noći u oluji usred šume, s težinom kola i mašine na sebi. (Gdje su bile krave u tom trenutku?, moje dječje pitanje na koje nikada nisam dobila odgovor).

Tu je on obolio 'na živce' i oči su mu se 'stalno preokretale na gore'. 'Bio je jako dobar čovjek, ali više nikada nije bio isti, smetalo ga je to. I onda sam ja k'o mala sve morala sama delati i na polje iti i teške stvari nositi i onda mi je opal želudac i vidiš kak se i danas mučim', priča je moje bake koju sam nebrojeno puta čula kao mala djevojčica i koju sam napamet i unaprijed znala i vjerojatno će mi nedostajati kada bake više ne bude. Je li cijela etnologija zapravo samo kolektivna nostalgija za izgubljenim vremenom?

I tako je od svega toga, i od bakine priče i od podravskog rukotvorstva koje sam poznavala, ostao taj ručnik, koji je završio kao kuhinjska krpa negdje u kući na moru i prekrivač koji je sada kod moje mame u stanu jedva vidljiv od hrpe literature, knjiga, skripti i bilježaka potrebnih za pisanje doktorata znanosti.

Kako onda zapravo danas uopće možemo istraživati tekstilno rukotvorstvo? Možemo li to uopće? Što zapravo istražujemo? Tko su njegovi nosioci, tko konzumenti? Tko radi, za koga? Koja je svrha toga? Gdje danas nalazimo tekstilno rukotvorstvo? Što uopće podrazumijevamo pod tim pojmom? Vrlo sličnim pitanjima, "zašto uopće pisati o nečemu što je davno izašlo iz svakodnevne uporabe" (Peršić-Kovač 1997), počinje mnogo članaka koji se danas manje ili više popularno bave razmjerno popularnom i čestom temom u mnogim regionalnim zbornicima, ali i znanstvenoj etnološkoj literaturi.

U hrvatskoj etnologiji ne postoji, međutim, literatura koja bi se bavila samim pojmom, odnosno, onime na što se taj pojam točno odnosio. Nastaje li kao dio programa Seljačke Sloge početkom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća i što onda podrazumijeva? Značenje mu se sigurno ne svodi na oblik ili boju šara na krpicama. Značenje koje je pojam imao 1920-ih sasvim je drugačije od onog koje je imao u razdoblju socijalističkih 1960-ih i 1970-ih, kada je na Trgu Republike u Zagrebu postojao veliki dućan pod nazivom "Rukotvorine" u kojem su se mogli kupiti ružni suveniri s motivima šestinske nošnje i okrugli crveni stoljnjac izvezeni vunom koji su imitirali vezove sa moslavačkih nošnji. I one poznate papuče... Što taj pojam znači devedesetih za vrijeme rata kada žene iz kuća nose vlastiti ručni rad ili kada ga se ponovno prisjećaju baš u izbjeglištvu? Zašto tada? Što taj pojam znači mojoj prijateljici iz Vareša koja se *zeza* da jedan heklani tabletić koji je izradila njena baka stavlja na televizor svaki put kada gosti odu? Zašto hrvatski olimpijci na igrama u Ateni po prijedlogu jednog od naših kreatora izgledaju kao crvenkapice u zemlji čudesa, odjeveni u etno-odjeću punu "autentičnog" hrvatskog crvenog veza? Namjera ovog članka nikako nije odgovoriti na sva ova pitanja, ali mislim da bi takva i slična pitanja trebala predstavljati osnovu za svako daljnje istraživanje tekstilnog rukotvorstva.

Namjera ovog članka jest predstaviti dvije recentne priče o tekstilnom rukotvorstvu. Takvih priča trenutno u Hrvatskoj ima mnogo i način selekcije

onih koje će biti predstavljene bio je vrlo prozaičan: podaci o njima su bili prisutniji u medijima i "o njima se nešto čulo", pa je onda svakako bilo zanimljivo provjeriti zašto. Drugi razlog zbog kojeg izabirem vrlo specifične i pojedinačne primjere jest taj što od cjelokupnog tradicijskog rukotvorstva ostaju predmeti (ručnik ili prekrivač) ili ljudi, a od cjelokupnog tradicijskog života "priče".

Ovo je prva priča. Priča je Dorica Jakupić iz sela Koprivnički Ivanec, koje se nalazi vrlo blizu istočnog izlaza iz grada Koprivnice, ali ne na županijskoj cesti prema Varaždinu već na cesti koja završava na rijeci Dravi i granici s Mađarskom, ali bez graničnog prijelaza. Dakle, prvo selo na "slijepoj ulici" oduvijek je gravitiralo prema samom gradu i stanovnici su, osim poljoprivrede, vrlo često radili i u koprivničkim tvornicama, kao što je primjerice Podravka, Belupo ili Renotex. Veliki broj stanovnika je šezdesetih godina prošlog stoljeća otišao u Njemačku na rad, ali se vraćaju osamdesetih i zarađenim novcem grade velike dvokatnice, čiji su prozori, valjda po bavarskom uzoru, u svim sezonama krcati cvijećem. Pretpostavljam da je blizina grada i dulji boravak na radu u Njemačkoj, ali i veći broj mlađeg stanovništva (onih koji kao djeca dolaze iz Njemačke i ostaju raditi u Koprivnici) donekle utjecao i na njihov odnos prema vlastitoj "ruralnijoj" prošlosti i kritičkom odmaku od nje, zbog kojeg se baš ovdje javljaju inicijative za očuvanje i/ili obnovu tradicije.

Te i takve inicijative su, međutim, često nastojanja pojedinaca i rezultat osobnog entuzijazma i zanosa; rijetke prerastaju u aktivnost cijele zajednice ili dobivaju značenje izvan okvira jednog sela ili čak domaćinstva. Inicijativa gospođe Jakupić je posebno značajna zbog činjenice da su se njeni suveniri od crvenog veza Koprivničkog Ivanca¹, našli u vrlo šarolikom društvu od 36 predmeta, zajedno sa, između ostalog, Vegetom, Sumamedom, Bajaderom, rolanom slaninom i Cedevitom, kojima je Hrvatska gospodarska komora dodijelila naslov "Izvorno hrvatsko". Osim suvenira veza Koprivničkog Ivanca, još su Paška i Lepoglavska čipka predmeti tradicijskog tekstilnog rukotvorstva koji nose tu oznaku. Prema objašnjenju Hrvatske gospodarske

¹ Detaljan opis motiva, boja, oblika i naziva veza na odjeći iz Koprivničkog Ivanca može se naći u članku Vesne Perčić-Kovač (1997): Tradicijska ženska odjeća u Koprivničkom Ivanu prve polovice 20. stoljeća. *Podravski zbornik* br. 23, str. 196-197.

komore o dodjeli oznake, "nju nose autohtoni hrvatski proizvodi – rezultat hrvatske tradicije, razvojno-istraživačkog rada, inovacija i invencija".

No, spuštenu na osobnu razinu naracije jedne žene čijom je zaslugom to ostvareno, to izgleda sasvim udaljeno od američkog kapitalističkog sna:

Ovi ljudi koji su bili poslije devedesete, kak je to bilo, kad je svaki svoje korijene tražio (...) i zato što im se to nije dalo pokretati, zato što je to bio veliki posao, zato što je to bio veliki projekt, znači, rađe bi oni to dali Koprivnici, nek to Koprivnica radi.

I ja se s tim nisam mogla pomiriti, iako već sam bila u ovim godinama... bila je to velika borba. Borit se protiv čega? Ajde!

Ovo što je u Podravskom zborniku (...) bilo je mnogo šire napisano, tu je u Podravskom zborniku ispalo mnogo stvari koje nisu smele, sad se više ne mogu vratiti u zbornik, ali ako treba dalje zapisati, treba to zapisati. A zašto? Tri godine sam to pisala (...) 'ne, to se ne može prihvatiti. Ne, pišite o suveniru. Nemojte o etnologiji.' Pišite ovako, pišite onako, samo da se to ne primi i da se ne čuje da je to Ivanec... i to, onda, pa preveliko je, pa prepuno je stranica, pa ne može se, tol'ko maltretiranja, al' ja sam bila uporna samo da to ide.

Ali mi je žao da su neke stvari, neka vrijedna imena ispala van, tako da neke stvari vise u zraku, što sam ja jako nezadovoljna.

A što se tiče veza i ovog našeg folklor, oduvijek sam bila folkloroš, i ja i moja obitelj, ovdje u Ivancu, i tako one četrdesete poslije rata, tad u ratu to bilo prekinulo, nakon rata, negdje pete, šeste, i nije djelovalo do šezdesetsedme. Mislim, zahvaljujući folklornom društvu što se ovaj vez očuvao, jer ja vjerujem da bi on bio isto tako nestao, kao što su u mnogim mjestima nestale su stvari, jer nije bilo poticaja da se čuva, mislim da je to jedan od najvećih argumenata što se to sačuvali je bio taj folklor koji je bio od 1928, pa je bio prekid, ali uvijek su se te nošnje, iako je bilo mnogo prodano, to je sve otišlo u Zagreb, u Lado i ja sam čak i svoje dala, što mi je bilo poslije jako krivo, što me je taj moj Stričević 'pa daj, pa daj', on je to kupovao, za mladenku je trebala marama, sad je sva u komadima, moja je još k'o nova.

Oni to puno koriste, mislim da ni oni sad više baš puno nemaju, puno se to nosi (...) treba oprati, a ak' se puno pere to odlazi, a neke stvari su

tamo i više od 100 godina stare. Imam dva oplećka i dvoje rukave što je više od 100 godina staro... (o društvu) nakon II svj. rata ima oko tridesetak privatnih nošnji, ali tak da ti koji obično imaju nošnju nemaju talenat ni volju za folklor, onda je to posuđivanje još nekak i išlo, ali to im nije bila nikakva vrijednost (nošnje).

Ovo su sve motivi (op. veza) koje sam ja skupljala po predmetima i još uvijek nisam svakoga napravila, jer ih ima više od tristo do četrsto različitih .

Moja mama je mene učila kad sam ja bila dijete i moja mama je to radila kad sam ja išla u školu, u drugom razredu mi smo to radili, i to bi ja još htjela uspjeti, al ide jako teško, svud ide jako teško, da naše djevojčice u Ivancu imaju vez, jer imaju tjedno jedan sat mogu raditi što hoće... i evo četiri godine su prošle, sad je peta kako vodim radionicu... i ja sam htjela to prebaciti u školu i dolaziti da pokažem učiteljicama, one kažu 'mi ne znamo', al rekla sam nije to tak' teško. Nisu sva djeca za to, neka bi i odustala, ali zato je dobro da se počne tako rano, već od drugog razreda pa tamo do petog, šestog, poslije više ne, ali ovi usisavaju, ovi su pravi (...)

Nakon tog svog nezadovoljstva i to što se niko ne brine o ničemu, velim devedesete se to pokrenulo, a onda taj šok kaj nas opće nisu pozvali (op. na Podravske motive), kad je Koprivnice sredila da se Ivanec ne pojavi, al' ja ipak, ja čujem da to bude pa sam ja pitala u Zagreb, zašto Ivanec nije dobio, oni vele da su poslali, 'pa kome, nije došlo', a to je došlo u Koprivnicu, a Koprivnica to nama nije dala tako da sam se ja uvijek morala boriti, tražiti, gdje što... ja sam za taj show organizirala desetak nas, jer ima replika (op. nošnji) koje su rađene u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, (...) a ja sam se trudila da sve bude originalno, i bili smo svi u originalnim nošnjama i obukla sam mladenku isto tako originalno što se moja mama vjenčala u tome i moja baka, i ja i danas to imam i čuvam... i ja sam to uvijek čuvala i skupljala i ako mi je nešto falilio, ja bi si to uvijek, ako bi čula da neko oće prodati, ja bi si to uvijek uzela jer ja to hoću imati... ja imam tri-četiri garniture koje sam naslijedila od svoje mame, bake, a koje sam i otkupila, jer meni je to uvijek bila vrijednost, jer kod nas to evo, za nekakve takve stvari, to su stari prnjki, kaj to, ja sam se tolko trudila tumačiti, a onda sam si mislila 'pa kome ja pričam?'

Ja sam presretna da ima mladih ljudi, pa da se to prenosi, da se to zapiše, da se to zna...ali, teško je, ja sam dijete tog, tih pedeset, šezdeset godina živjela sam u tom totalitarizmu koji se je uvijek, to je bilo zaostalo ako se je neko tim bavil... to je tolko ušlo ljudima u pore, to ništa ne vrijedi, oni su uvjerali sami sebe, ovi su uvjerali njih, da oni sami ništa ne vrijede. Mislim, žalosno je ko ne zna sebe cijeniti. 'Je, oni su tak rekli. 'A ko su oni?' (...)

(Odakle tako specifičan vez i nošnja u Ivancu?) O tom smo razgovarali i dok je bilo sad za dobivanja znaka, za taj suvenir, za taj vez i stvarno, koliko god sam razgovarala i sa etnologima, oni vele da je jedinstven u svijetu jer ga nitko nikad nije sreo, otkud je došao, to ne znam... ne znamo otkud je to. Ja dok sama radim ja strogo pazim da se ništa ne mijenja, jer jedan nešto promijeni, onda drugi... Ja sam jako stroga, moj cilj je bio da se što vjernije napravi, a uz to ako se proda, dobro.

(Literatura kaže da je nošnja specifična za Ivanec i par okolnih sela, Kuzminec) Da, našla sam neke marame u Kuzmincu, al nisu tak kak naše, isti je materijal, ali su bile duple i onak kak imaju međimurske rijetke rese. Ja jesam išla tražiti marame koje mi fale i u ta sela i u Kuzmincu sam jednu kupila i sačuvala al' ta nije jedna navođena polovica.

I tu je bila ta ideja ... prvobitno sam organizirala 1990-te crkvu. Vezle smo za oltar i za ruho (op. kršćanski motivi)

(o starim nošnjama) To se jako dugo nije nosilo, al to sam ja nosila dok sam plesala, al sam to znala čuvati, nije to samo da se nosi to treba znati našiti ili da si kupite, treba to znati i održavati. Tu je samo vez ušit, ostalo sam mijenjala, ali to je tako staro, vidi se, ali taj konac ja više nemrem nigdje naći. U tom je veliki problem.

(je li mama sama vezla svoju nošnju) ona je sama vezla, ne znam dal' je baš ovu, ali možda i je, jer je puno vezla... svaka je žena radila sama, al' bi po zimi isto k'o i prelje i štrikarice bi se našle... al ja ne mogu naći tog konca i u Njemačkoj sam bila od 1970 do 1977 i nigdje ga ne mogu naći. Tražila sam i u Francuskoj i u Italiji... i boje su druge i kvaliteta konca... Sad koristim mađarski, ali nisam zadovoljna

Nije svaka žena sebi vezla (dok je mama bila mlada, op.), onda su one to tak jedna drugoj, jedna je znala vesti, druga je znala štrikati, onda su one to jedna drugoj, pa joj je išla pomagati kuruzu kopati ili gorice vezati, jer

nije bilo novaca da bi platile, ali su one tako međusobno si naplaćivale sa radnom snagom, ili da je ova šivala njoj ili štrikala...

Ali svaka je imala svoju nošnju, i po dva para ...

A imamo mi još jedan dio nošnje koji mi zovemo mentek i koji bi ja napravila jer imam fotografiju. Ali sam se već puno odricala i trošila ...

(...poculice...) Ovo je poculica moje bake iz Pustakovca koja je drugačije vezena. I nisu ni svi rukavi bili isto vezani, bilo je i rukava koji nisu bili tako jako vezeni; koje su bile bolje gizdave, te su imale i više vezeno ...

I onda je u Zagrebu bio natječaj (Turističke zajednice Grada Zagreba) za izvorni hrvatski suvenir, ali oni nisu ništa napravili, jedino je Etnografski muzej htio nešto otkupiti kad budu imali novce... i ja sam već bila razočarana jer sam obećala djeci i već sam počela raditi radionicu. A to im je bio motiv, znate kak je to teško raditi. Nije izgledalo da sve to bude moguće, ali ipak je uspjelo. A kad je znak došao to je bila revolucija! Za dobivanje znaka je bila i komisija. Bila je gđa. Ekhel i gđa. Košutić, dve etnologinje, ja sam rekla 'ako dopustite ja sam donesla nekaj sa sobom', jer ono kaj ja znam, ja znam. Kad sam ja to izvadila, one su već imale oplećek i poculicu iz Muzeja, one su tih dvadeset krpica pometale i samo su išle 'taj je taj, taj je taj'. Opće nisu imale kaj reći da nekaj nije bilo u redu.

(...budućnost...) ja bih htjela to omasoviti, mnoge žene u Ivancu nemaju posla... i mnoge bi radile.. Ja to prodajem, ali nije to neka velika prodaja. Ja sam si sad postavila zadatak naći si tržište da bi bilo više interesa i za to raditi, kad bi se to proširilo prodaja tih suvenira, onda će se uvijek raditi i uvijek će biti nošnje, i uvijek će se napraviti nošnje.

Da mi samo jedna curica to nauči da radi to za šezdeset godina, to bi mi bila plaća, a ja sam sad naučila njih 25 koje rade i zaista kvalitetno rade ... to sporo ide, a ja im moram dati poticaj da im to plaćam

(tržište) na sajmovima slabo, na Trgu Bana Jelačića, u zračnoj luci, sličice bač ne idu, ali više ide stoljnjaka, tabletića, ogrlice..., evo ovaj mali okvir 95 kn. Ali to morate stvarno čekati mušterije koje to mogu platiti... radim na koži, remene, torbice, zapravo sve ide, a tolike žene nemaju posla...

(danas rade) ja i još jedna žena (Zlata Kovač) u selu, ja vidim da će to biti, ali treba vremena, ovo je luksuz, i porez se plaća i sve pristojbe. Doista želim da se otvori tržište.

(početak radionice) 17.10.1998. za Božić je bila prva izložba i tu je bilo deset djevojčica.

(radionica) tu sam uložila puno truda, pa sam kupila i krpe da motiviram tu curicu da joj ide i da bude k'o druge, tu si one mogu raditi svoje, al' kad' ide na suvenir i za prodaju, onda to mora biti točno,

(Izbor najljepše Hrvatice u nošnji na 33. Brodskom kolu) to je bila havarija. Tu curicu smo izabrali... A prvo ona koja je dobila na 'show' Lijepom našom u Koprivnici, ona je trebala ići na daljnje natjecanje, al' sam ja tražila godinu dana i nisam dala da ide ona nego da mora ići Ivanjka i uspjela sam v tom.

I bila je prva, jer ovo je nešto posebno, i po vezu i po kroju ... Al' to je sve bila velka muka, jer mene niko ne sluša, sluša sve one koje ne treba slušati, a to je sve bilo osporavanje iz Koprivnice ... oni su bili u šoku kad sam ja dobila ovaj znak, eto, baš sam si mislila kak bi to trebalo sve zapisati, sad su mi neke stvari puno jasnije ... ja sam bila jača i išla sam dalje, znala sam da delam dobro, delam pravedno, i išla sam dalje.

Onda kad je znak došao i kad je ipak Ivanjka pobijedila ... i onda su bili Podravski motivi i tu je Poglavarstvo mene predložilo za državnu nagradu i Predsjednik Stjepan Mesić mi je uručio nagradu.

(o nazivu Ivanečki vez) Taj naziv meni nije u redu. Ja to zovem Vez Koprivnečkog Ivanca i tak' ga ja i pišem. Jer 'Ivanečki vez', kojega Ivanca, Ivanca ima puno, to su tak pisale moja sestra i šogorica, a dok sam ja otišla od njih ja pišem vez Koprivničkog Ivanca.

I na suveniru piše Vez Koprivničkog Ivanca. One su tak pisale, a nismo se mi slagale na puno toga... (transkript razgovora iz 2003. godine)

Priču Dorice Jakupić namjerno ostavljam "cijelu" zbog nekoliko razloga. Prvi je taj što se uistinu radi o radu, naporu i kazivanju jedne osobe, te što stoga ne možemo govoriti općenito o vezu u Koprivničkom Ivanca. "Poznati" crveni vez je u ovom slučaju samo onaj vez koji je gđa Dorica vidjela kod svoje majke, bake; voljela, njegovala i odlučila ga, kako sama kaže, sačuvati. I tu nema mjesta priči o "čistoći" i "autohtonosti" forme, oblika, boja ili izgleda veza, jer je upravo taj i takav vez onaj s kojim jedna žena sama odlučuje nešto učiniti. To 'nešto' je uključivalo i stručnu komisiju etnologa koji su zaključili da je to 'to', prema muzejskim predlošcima koje

su već posjedovali. Osobni motiv i nastojanje gospođe Dorice jest da se vez "što manje mijenja". S tom nakanom osniva i poduzeće znakovitog naziva "Baština" d.o.o., u kojem pokušava omasoviti proizvodnju, što je, međutim, zbog dugotrajnosti izrade, nedostatka sirovina i radne snage vrlo teško.

Drugi je razlog taj što danas u Koprivničkom Ivancu djeluje još nekoliko žena koje se bave izradom veza i to naglašavaju kao dio, danas popularne, eko-etno radinosti. Njihov vez je drugačiji, jednako kao i motivi i načini rada. Međutim, i one su te koje u velikom selu nadomak malog grada u tranzicijskoj Jugoistočnoj Europi pokušavaju 'očuvati' i 'obnoviti' staro ('hrvatsko?') i pri tom, kada smo već na tom putu prema kapitalizmu, nešto i zaraditi. Jedna od njih je Zlata Kovač čiji je djed, po vlastitom kazivanju (Kovač 2002), bio osnivač ogranka 'Seljačke Sloge' u Koprivničkom Ivancu 1928. godine. Njen otac je nakon rata 1946. godine ponovno obnovio folklornu i dramsku sekciju ogranka, a kroz poznanstvo s Ivom Ivančaninom, tada voditeljem ansambla narodnih pjesama i plesova Lado, 1963. godine uveo nošnju Koprivničkog Ivanca u izvedbu *Podravske svati*. Njena baka nosila je nošnju sve do 1966. godine, i sve je to, kako kaže, *ostavilo duboki trag u mojoj svijesti i poslije očeve smrti odlučila sam nastaviti tamo gdje je on stao (...) s namjerom da očuvam našu prekrasnu baštinu'* (Kovač 2002:284).

I iako gospođa Dorica Jakupić ima ekskluzivno pravo na uporabu znaka Izvorno hrvatsko i na naziv Vez Koprivničkog Ivanca, za što je sve uložila ogroman trud i nevjerojatan rad i upornost, više niti jedna komisija neće moći odrediti što je Ivanečki vez jer će svaki od njih na neki način ipak biti Ivanečki.

Možemo ići još jedan korak dalje u demistifikaciji posebnosti ovog veza ako uzmemo u obzir činjenicu da se tradicijska odjeća Koprivničkog Ivanca očuvala, gotovo u cijelosti, sve do sredine dvadesetog stoljeća (svakako je još bila nošena u razdoblju prvog svjetskog rata). Stoga je upravo ona uzeta kao 'primjerna' i tipična nošnja podravskog kraja i u samom Priručniku za rekonstrukciju nošnje Podravine stoji *da je nošnja Koprivničkog Ivanca po svom obliku, načinu ukrašavanja i cjelovitom izgledu prikladna za rekonstrukciju i može poslužiti za scenske nastupe'* (Benc-Bošković 1986:11). Taj priručnik je izdan kao jedan od desetak priručnika za rekonstrukciju nošnje koje je Kulturno-prosvjetni Sabor Hrvatske pod stručnim vodstvom skupine etnologa (Katica Benc-Bošković, Nerina Eckhel, Aleksandra Muraj, Jelka

Radauš-Ribarić, Beatta Gotthardi-Pavlovsky, Slavica Košutić i dr) 1980-ih godina izdavao za praktične potrebe folklornih skupina.

A što je sa etnološkom pričom o podrijetlu i traganju za kulturno-povijesnim vezama, te određivanju etnoloških kulturnih elemenata kao specifičnih za pojedino područje? Mislim da je iz svega gore navedenog jasno da je to povijesno nemoguće i znanstveno neopravdano, sve što sada imamo su predmeti materijalne kulture na osnovu kojih mi možemo zamišljati ili opisivati prošlost, ali nikada je ne potvrditi. Uz pomoć predmeta materijalne kulture mi možemo generirati znanje o nekom razdoblju ili prostoru, ali ga iz njih ne možemo iščitati. Tako i o crvenom vezu postoji pretpostavka da se radi o 'unosu' motiva i načina veza stanovništva iz južnih dijelova današnje Mađarske koji su bježali pred Turcima za vrijeme Mohačke bitke 1526. godine, te se naselili na ovom prostoru današnje općine Koprivnički Ivanec. Prema dostupnim podacima to, međutim, može završiti samo na razini povijesne pretpostavke, iako kao etnološka potvrda te povijesne pretpostavke može poslužiti tvrdnja poznatog hrvatskog etnologa Milovana Gavazzija (Gavazzi 1991) da neki elementi nošnje Koprivničkog Ivanca, kao primjerice *čizme*, kaputić *menten*, te mladenkino oglavlje *parta*, vrlo jasno ukazuju na utjecaj susjedne Mađarske. Prema drugom izvoru (Brozović, Feletar), zagrebačka biskupija je oko 1770-e godine, od varaždinske dobila zemljište oko Koprivničkog Ivanca. Zagrebački je biskup tada, zbog potrebe za radnom snagom koje, zbog ratova na ovom području, nije bilo dovoljno, a poznavajući marljivost seljaka "bunjevaca" u okolici Mohača, doselio dio tog stanovništva da obrađuje crkvenu zemlju. Taj doseljeni narod je sa sobom donio i dijelove mađarske nošnje, čizme i dio ukrašene ženske nošnje (vez?). O podrijetlu veza, sam Gavazzi, međutim, ne govori.

No, usprkos tome, mnogi etnolozi pokušavaju i dalje određivati pravo nasuprot krivog i dobro nasuprot lošeg, pa tako u izvještaju o nastupu jednog ansambla na folklornom susretu u listopadu 2003. godine u Čakovcu, na web-stranici Hrvatskog sabora kulture stoji:

Naime, bilo je previše improvizacije u pokušaju rekonstrukcije ženske nošnje Koprivničkog Ivanca. Sasvim je suvišno prišivati šarene vrpce na rukave ženskih oplećaka ili ih ukrasiti neodgovarajućim tkanim ili vezenim ukrasom nastojeći pri tom imitirati nadaleko poznat ivanečki vez. Također je nepotrebno stavljati poculice koje

apsolutno ne odgovaraju originalu. Manja grješka bilo bi ostaviti sasvim bijele, neukrašene rukave, i ne stavljati poculice (...). Poznata mi je činjenica da se zbog nedostatka novaca teško dolazi do originala ili dobrih rekonstrukcija narodnih nošnji, ali pitam se da li je u tom slučaju moguće opravdati lošu rekonstrukciju. Možda bi bilo bolje posegnuti za nekom manje zahtjevnom nošnjom s područja Podravine ili pričekati s javnim nastupom dok se ne priskrbi adekvatna nošnja.

Slijedi druga priča uz pomoću koje ću pokušati pokazati kako se "originalno", "unikatno" i "jedinствeno", a opet "etno", može promatrati i na sasvim drugačiji način.

Predsjednica RUTE – Grupe za kvalitetniji život na otoku Cresu, udruge koja broji oko dvadesetak članova i ima sjedište u gradu Cresu, u jednom e-mailu piše:

Meni ostaje još uvijek muka šta je tradicija a šta autohtonost, jer kao što sam rekla umjesto da dobijemo lokalnu pohvalu i potporu oni nas ribaju kritikama da filcanje nije Creska tradicija - što i nije - samo novinari to tako napišu, ali je i te kako Cresko, ako sam ja ta koja tu živi i radi od nečega čega tu ima.

U Ruti imamo pravo blago, javio nam se jedan čovjek koji je kupio kuću u Dragozetićima i našao u škrinji stare suknje i donio nam ih.

Prva nošena svaki dan, druga samo za misu, ima drugaciji porub, treća nova ne nošena četvrta u fazi izrade-tek plisirana i komad otkanog i stupanog platna od cega su sve te suknje napravljene-tamna vuna.

Ja sam bila jako uzbuđena a sada se raspitujem koga bi mogla naći da mi kaže nešto više, svaka suknja ima par kila (slika1).

Udruga "Ruta" je registrirana 2000. godine, na početku je trebalo napraviti sve poslove oko registriranja udruge i njenog vođenja, te pravnih stvari vezanih uz poslovanje jedne nevladine organizacije. Osnovna ideja bila je, kao što i samo zaglavlje udruge kaže, omogućiti kvalitetniji život na otoku Cresu.

Slika 1. Suknje iz zaboravljene škrinje u mjestu Dragozetići, otok Cres, pronađene 2003. godine i darovane 'Ruti', foto: 2004

Slika 2: Tkalački stan doniran "Ruti" na početku njihovog djelovanja, foto: 2004.

Članice udruge su većinom žene, 30-50 godina starosti, VS i VŠS stručne spreme i većinom zaposlene.

Od samih početaka potpora lokalne zajednice bila je nikakva, većinom su bile suočene sa šutnjom i potpunim ignoriranjem. Prvi novac za rad udruge ne dobivaju od lokalne zajednice, već od Zaklade Ford i Instituta Otvoreno Društvo.

Nakon što su dobile Fordovu nagradu, stav lokalne zajednice se malo promijenio ali su im i dalje nejasne njihove namjere: što one hoće, koji im je motiv? Za Uskrs i program vezan uz njega dobile su 9.000,00 kn iz gradskog proračuna za godinu dana!

Turistička zajednica ih prošle godine konačno uključuje u Sajam turizma.

Prvi puta su se okupile na tečaju tkanja koji je, 2000.godine, u organizaciji *Eko-Centra Caput Insulae Beli*, još jedne nevladine organizacije s Cresa, održala udruga *Deša* iz Dubrovnika. Na korištenje su dobile i stari tkalački stan (slika 2).

Uskoro, međutim, grupa žena iz Mrkoplja prolazi edukaciju o postupku filcanja vune u organizaciji austrijskog Caritasa; u neposrednom su poslijeratnom razdoblju, mnoge međunarodne udruge radile na obnovi i osmišljavanju života na ratom zahvaćenim područjima. Austrijski Caritas je financirao i potrebne industrijske strojeve kako bi pokrenuo postupak u Mrkoplju.

"Ruta" u tome vidi idealnu priliku, jer je na Cresu već godinama postojao problem odbačene vune, koja bi jednostavno ostajala neiskorištena i bačena po cijelom otoku. Često su je i palili, pa bi se Cresom širili gusti oblaci smrdljivog dima.

Zatim je iz Engleske stigla i knjiga o filcanju, te su uz mnogo truda i rada, eksperimentiranja i (ne)uspjelih pokušaja, kako kaže Vesna, jedna dizajnerica, arhitektica, medicinska sestra i jedan inženjer strojarstva, krenuli u stvaranje predmeta od filca.

Nakon prve sezone njihovog rada, na procjenu im dolazi i delegacija Austrijanaca, koja je i pokrenula cijeli projekt i vrlo zadovoljno konstatira da su čak nadmašili njihova očekivanja i predlaže im stvaranje službenog

Slika 3. Dio asortimana 'Rute', foto: 2004.

Slika 4. Filcani jastuci punjeni aromatičnim biljem, foto: 2004.

branda, te na njihov nagovor one počinju pisati i prve opise rada i 'upute' po kojima se određeni predmeti moraju izrađivati.

Sam proces filcanja mukotrpan je i bilo ga je teško savladati. Najteže je bilo pogoditi omjere i tu je najvažniji član "ženske" udruge bio Vesnin muž, dipl.ing. strojarstva i informatike. Vuna se prvo ispire u moru i tu bi se cijela "Ruta" na barkama uputila na neko žalo i u plićaku u badićima ispirali vunu, možda baš onako kako bi u idealno zamišljenom scenariju etnografskog filma, nekada to radili "stari" (samo ne u badićima). Nakon toga se vuna ispire u slatkoj, pa vreloj vodi i to je fizički najteži dio posla za kojeg se, kaže Vesna, teško nađu zainteresirani. Vuna se zatim ispire u deterdžentu koji je nekada proizvodila zagrebačka tvornica Labud, ali je prekinula proizvodnju kada se više nitko nije bavio vunom. Upravo je ta tvornica odlučila 2001. godine obnoviti proizvodnju tog deterdženta, isključivo za potrebe 'Rute', u količinama koje su njima potrebne.

Nakon ispiranja vune slijedi češljanje i svoj prvi stroj za češljanje udruga je otkupila iz stare proizvodne linije varaždinske tvornice Varteks za 2.000 DEM. Određena količina počesljane vune stavi se na ravnu podlogu, prekrije komadom zavjese, moči i sapuna, odnosno, filca, da bi nastali unikatni, dizajnerski, jedinstveni vuneni šeširi, kape, jastuci i sl. (slika 3 i 4)

Svjesne, međutim, da "Filcanje nije creska tradicija" i da njihova djelatnost itekako uključuje područje zanimanja etnologije, članice "Rute" prolaze kroz dostupnu literaturu o području otoka Cresa (*Otočke ljetopise*), razgovaraju sa starijima i koriste se vlastitim sjećanjima iz djetinjstva, pa tako saznaju da postoje podaci o tome da su ljudi češljali vunu (češljevi iz Lubenica, op.) i prerađivali je; najčešće pleli. Vesna kaže da se još sjeća kako je njena *nona kada bi isplela čarape, istrljala ih vodom da bi bile čvršće*.

Nalaze i podatke o tome da se nekada na Cresu i tkalo – ima još komada sukna, smeđeg i bijelog (suknje pronađene u Dragozetićima koje su već spomenute), i da još postoji tkalački stan u Nerezinama, na jugu otoka. Znaju također i da je u Lubenicama (selo na istoku otoka, udaljeno dvadesetak km od Cresa) pronađena i potkošulja od vune.

Svjesne su, međutim, da svojom djelatnošću danas stvaraju i predstavljaju cresku tradiciju i vrlo se odgovorno odnose prema vlastitoj ulozi u kreiranju turističkog imagea Cresa, ali i nastavljanja tradicije autarkičnog gospodarstva, jer, kako same naglašavaju, *upotrebljavaju vunu od creskih*

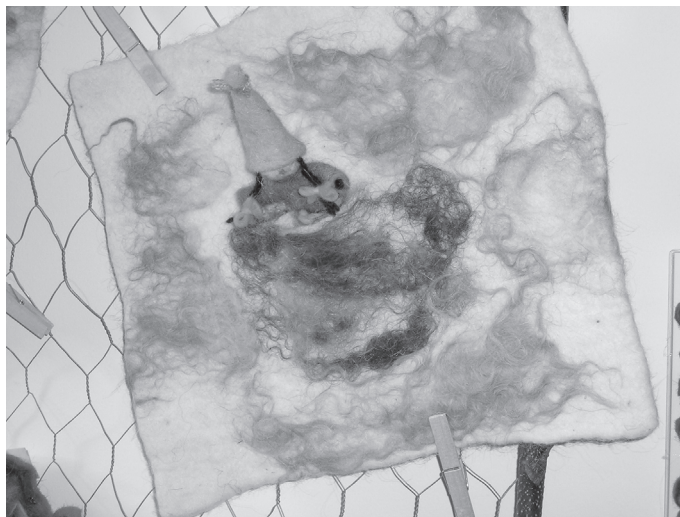

ovaca, i niti jednu drugu. Takva orijentacija njihove djelatnosti donijela im je i financijsku potporu Ministarstva zaštite okoliša, za izradu jastučića od filcane vune koji su punjeni aromatičnim biljem s otoka Cresa.

Njihovo je sjedište, koje se nalazi dvije minute udaljeno od creske rive (a za koje još uvijek moraju plaćati najam Gradu Cresu), izložbeni prostor čija su vrata cijelo vrijeme otvorena, a ulaz slobodan. Tijekom ljeta organiziraju brojne tečajeve filcanja (ali i izrade nakita i ukrasne keramike) za turiste. Osim na taj način, svoje proizvode prodaju i na mnogim sajmovima i festivalima i sve brojnijim događanjima koja uključuju tradiciju, etno-eko ideju spoja održivog razvoja i tradicijskog načina života, stare zanate i sl. Tako su sudjelovale na *Špancirfestu* u Varaždinu, *Jeseni u Lici*, *Etnoambijentu* u Solinu, održale samostalnu izložbu u Sloveniji, na *Eko-Etno* izložbi u Zagrebu, a u listopadu 2004. godine sudjelovale su i na *Hand made festivalu* u Puli.

Možda je još značajnija i njihova djelatnost u samom Cresu i njihov rad s lokalnom zajednicom i način na koji "Ruta" ipak mijenja stavove Cresana, i o vlastitom kulturnom naslijeđu, ali, što je još mnogo važnije, i o osobnim nastojanjima i entuzijazmu koji su potrebni da bi se kvaliteta života na otocima uistinu poboljšala.

Slika 5. Rad djece sa radionice: šumski duh po uzoru na Macmalića (Macmalić bi trebao imati crvenu kapiću), foto: 2004.

"Ruta" održava stalne tečajeve za predškolsku i školsku djecu iz Cresa i Rijeke. Posebnu pažnju posvećuje i radu sa šticeenicima Doma za odgoj i obrazovanje mladeži iz Cresa, odnosno s mladima koji imaju poteškoća u razvoju. Tu djelatnost proširuje i na različite sup-kulturne organizacije i udruge mladih, pa organizira radionice namijenjene isključivo njima; primjerice, radionicu izrade *dreadlocksica* pomoću filcane vune. U ljeto 2004. godine udruga je na taj način sudjelovala u *Free spirit* festivalu mladih, a istovremeno je osmislila i projekt pod nazivom *Ovčje ludorije* za djecu školskog uzrasta u sklopu kojeg su oni izrađivali aromatične jastučice i šumskog vražićka Macmalića, koji još živi u kazivanjima stanovništva sjevernog dijela otoka (slika 5).

"Ruta" je organizirala i nekoliko izložbi u samom Cresu, vezanih uz Uskrs (ispred gradske lože, poslije uskršnje mise, Cresani su mogli kupiti vunena jaja) ili Božić (u predvorju Gradske vijećnice).

Njihova ideja bio je i sada već poznati creski *Semenj*, koji se održava prvi vikend u osmom mjesecu, a na kojem su uspjele okupiti stanovnike otoka Cresa koji su još znali i htjeli proizvesti nešto što je pripadalo tradicijskom načinu života (sir, ulje, slane srdele, med, kolače, rakiju), a pronašli su i jednog kovača koji bi onda na rivi izrađivao različite željezne predmete i svirača *mih*a iz sela Orlec. *Semenj* je svake godine izuzetno posjećen i na njemu 'Ruta' također nudi svoje proizvode.

Kako bi pokazali način na koji one shvaćaju tradiciju i osuvremenili vizualnu poruku turistima o tradicijskom životu, točnije o tkanju na tkalačkom stanu, članice udruge su na jednom od takvih sajмова odlučile ukrasiti sebe bodypaintingom i zatim sjesti za tkalački stan na sred creske rive i tkati. Turisti su na taj način doživjeli 'tradiciju', ali i odnos prema njoj kao prema nečemu što ima i moguću uporabu u sadašnjosti.

Problemi na koje 'Ruta' nailazi u svom djelovanju nisu, međutim, zanemarivi: zbog slabe potpore Grada Cresa i Turističke zajednice, još uvijek su u prostoru za koji plaćaju najam i sve režije, a u protekle tri godine tako su promijenili i sedam prostora u gradu.

Izrada predmeta je dugotrajna i teška, i iako u šali govore da su od dobromajnerskih stranaca dobile stotinjak management savjeta, ostaje problem tko će vunu prati, češljati, filcati. Novac od prodaje predmeta pokriva samo osnovno.

Razloge takvog 'negativnog' stava Cresana možemo potražiti u činjenici da je Cres od petnaestog stoljeća izrazito 'urbano' središte, renesansni 'sretni' grad, kao što kaže Frane Petrić, u kojem su se ljudi bavili pomorstvom, ribarstvom, brodogradnjom i trgovinom, dok su stanovnici okolnih sela (Lubenice, Valun, Orlec, Loznati) bili ti koji su se bavili 'ruralnijim zanimanjima': ovčarstvom, maslinarstvom, preradom vune, izradom sira. I danas se u Cresu dobro zna tko je iz grada, a tko je došao iz sela.

U dvadesetom stoljeću Cres je živio svojim životom malog otočkog grada, i, osim u zadnjih nekoliko godina, mimoišao ga je masovni 'zimmerfrei' turizam. U Cresu se dobro živjelo i stoga što su mnogi koji su bili u talijanskoj vojsci ili na radu u Italiji, tijekom 1980-ih godina počeli dobivati 'talijanske penzije', a i brodogradilište je još 1970-ih i 1980-ih godina zapošljavalo veliki broj muške radne snage.

Danas, međutim, Cres polako gubi svoju privlačnost grada koji postoji i bez 'turista', grade se apartmanska naselja, otvaraju picerije i trgovine brze hrane i iznajmljuje sve od garaže do potkrovlja, dok novac sigurno pristiže. I dok malo ribarsko selo Valun ima svoju konobu koja pokušava izgledati 'drugačije' i u čijoj sredini se nalazi veliki toš za masline, a u čijem uglu je veliko ognjište sa napom i bavarskim stolnjacima, Cres ostaje zatvorena urbana zajednica s relativno stalnim brojem stanovnika (oko 2000), koja dobro živi od ljetnog turizma.

Nije stoga čudo da ih čudi inicijativa nekoliko žena, koje, kako same kažu, nisu Cresanke, nego su izabrale Cres kao mjesto življenja (udajom ili sl.) i imale dovoljno jasan pogled sa strane, da vide da mladi u Cresu nemaju što raditi, da sva sela (Valun je možda iznimka) na otoku Cresu stare i, gotovo sigurno, izumiru, te da ipak ne mogu svi raditi u turizmu, i da ostaje jedan veliki broj nezaposlenih ljudi kojima kao jedini izbor ostaju sezonski poslovi konobara ili trgovaca.

I na kraju, kroz ove dvije priče pokušala sam pokazati prvenstveno kako je osobni entuzijazam i zanos prema različitim oblicima rukotvorstva ono što danas 'organizira' tekstilno rukotvorstvo. Ako su to nekada bili ogranci Seljačke sloge ili, kasnije, KUD-ovi, danas su to nevladine organizacije i manja poduzeća, koja pokušavaju biti i tržišno isplativa.

I na primjeru 'Baštine' d.o.o i na primjeru 'Rute', očigledno je da je ta financijska isplativost mala, odnosno da za takve proizvode ne postoji

organizirano tržište, ni brojniji potrošači koji bi rado izdvojili dvjestotinjak kuna za komad veza ili filcani šešir, pa stoga ne možemo ove pokušaje organizirane proizvodnje predmeta tekstilnog rukotvorstva smatrati tržišno orijentiranim poduzećima.

Također mislim da ne možemo govoriti o nekom novom valu ženskih udruga, koje nastavljaju relativno raširenu i raznoliku djelatnost ogranka AFŽ-a. Osim zbog očiglednih razloga da 'ženska' udruga 'Ruta' ima važna četiri muška člana, njihova djelatnost nije usmjerena na ženski aktivizam. Usmjerena je, još jednom, na poboljšanje kvalitete života na Cresu. Slično ni radionica veza s djevojčicama u školi u Koprivničkom Ivancu nije pokušaj da se ženu obrazuje, već pokušaj senzibilizacije njih samih ali i lokalne zajednice za neke druge sustave vrijednosti i stavove.

Bavljenje organiziranim tekstilnim rukotvorstvom danas nije potreba, već izbor pojedinaca, koji osobnim idejama i zanosom, žele ukazati na zaboravljene vrijednosti tradicije i drugačijeg načina života. Stoga je svaka njihova priča posebna, baš kao i priča moje bake s početka ovog teksta i zaslužuje da bude posebno spomenuta.

'Ruta' i 'Baština' d.o.o su samo dva od mnogih primjera danas popularne potrage za nacionalnom, etničkom ili osobnom prošlošću. U trenutku kada ta 'osobnost' uključuje cijelu zajednicu i utječe na njene stavove, mijenja načine života i djelovanja, te dobiva neko novo značenje, koje od osobnog prelazi u kolektivno, možemo reći da uistinu govorimo o revitalizaciji tradicije.

U zaključku ovog članka pokušat ću naznačiti neke zajedničke elemente obje ove studije slučaja (*case study*), i tako stvoriti moguću osnovicu analize sličnih udruga i pokušaja revitalizacije tekstilnog rukotvorstva danas.

Postkolonijalna kritika se vrlo brzo nakon samog nastajanja postkolonijalne stvarnosti počinje baviti novim prostorima koje njen analitički aparat otvara, a koje Appadurai naziva i *ethnoscapes*. I iako su etnolozi u Hrvatskoj itekako svjesni postsocijalističkog trenutka u kojem se nalaze, i često ga spominju u svojim recentnijim člancima, te se neki od njih bave medijima i političkom antropologijom razdoblja postsocijalizma (Senjković, Kalapoš-Gašparac), nitko još nije pokušao definirati i odrediti razloge ove poplave pokušaja revitalizacije tradicije, sasvim novih odnosa prema njoj u Hrvatskoj, te sve veće festivalizacije iste (Gellner, Hobsbawn).

U dva opisana slučaja u ovom članku važno je primijetiti da pokretači takvih inicijativa nisu zapravo stalni pripadnici tih lokalnih zajednica u kojima djeluju s ciljem oživljavanja rukotvorstva. Oni u njih kasnije dolaze (brakom, kao u slučaju 'Rute') ili dulje izbivaju (slučaj 'Baštine') i upravo to im omogućava da posjeduju 'pogled izvana' i ne iščitavaju samo lokalne vrijednosti te zajednice, već i njenu vanjsku percepciju. Znači li to, dakle, da lokalna zajednica nema potrebu tradicionalizirati vlastitu sadašnjost? Čini se da je tako, i da ovakve inicijative proizlaze iz vanjskog, našeg, pogleda na tradicijsku zajednicu kojoj, po vanjskoj percepciji, nedostaje upravo ono što bi je trebalo određivati – tradicija. U potrazi za novim značenjima u novim prostorima i vremenima, tradicionaliziramo vlastitu ne-tradicijsku sadašnjost, na sličan način na koji Zapad (prema Saidu) orijentalizira Istok koji je egzotičan samo kroz dalekozore tog istog Zapada.

Usko povezana s tom pretpostavkom jest i činjenica da se obje udruge, svjesne nepoznavanja problematike tradicijskog života na određenom području, vrlo često i sasvim opravdano služe dostupnom literaturom i kazivanjima starijih ili trenucima vlastitih sjećanja iz djetinjstva, dakle, etnološkim metodama. Na taj način ne samo da pokušavaju dati povijesnu utemeljenost svojih pokušaja, te njihovu 'etnološku' opravdanost, nego već i teoretski vrlo suvremeno daju vlastiti kritički odmak (posebno 'Ruta') priznajući svoju poziciju 'Drugog'.

Ako, dakle, prihvatimo tezu da se radi o obnovljenim ili izmišljenim tradicijama (Hobsbawm), koje ne uvodi sama lokalna zajednica, već koje nastaju zbog poticaja izvana (koji može uključivati i medije, turiste, te povratnike u lokalnu zajednicu), moramo se nakratko pozabaviti onim dijelom definicije tradicije koja uključuje svakodnevicu. Dunja Rihtman-Auguštin već naslovom jedne od svojih knjiga, koja je svakako jedno od najznačajnijih djela hrvatske etnologije *Etnologija naše svakodnevnice*, namjerno potcrtavajući mogući oskimoron koji bi tradicionalna etnologija u naslovu mogla iščitati, postavlja dva metodološka pitanja koja su na neki način obilježila cijeli njen radni opus: *Je li potrebno da etnologija istražuje sadašnjost?* i drugo *Je li uopće potrebno da se ona bavi prošlošću i tradicijom?* (Rihtman-Auguštin:1988, 9). U ovom slučaju dviju udruga, ta dva moguća metodološka pravca u etnologiju su se uistinu srele, jer se sadašnjost referira na prošlost (kao stvarnost ili naraciju), a tradicija uključuje

i svakodnevicu, od koje, zapravo, i nastaje, ili riječima predsjednice 'Rute': *'Meni ostaje još uvijek muka šta je tradicija a šta autohtonost, jer kao što sam rekla (...) filcanje nije creska tradicija – što i nije – samo novinari to tako napišu, ali je i te kako Cresko, ako sam ja ta koja tu živi i radi od nečega čega tu ima.*

Devedesetih godina dvadesetog stoljeća, u razdoblju Domovinskog rata, i neposredno prije njega, u Hrvatskoj se ponovno pokušava definirati ono što je opet, politički, kulturno, nacionalno hrvatsko. Sam rat je vrlo logičan uzrok toga, ali i proces pada socijalizma koji se odvija na području cijele Jugoistočne Europe, te razvoj novih nacija-država, u paketu sa sobom donosi, kao što to navodi sama gđa Jakupić, i opće *'traganje za korijenima'*. To što obje navedene udruge nastaju upravo u tom razdoblju (prvi sastanci 1999. i 2000. godine), svakako nije slučajno, ali utjecaj politike u ova dva slučaja možemo promatrati samo kao jedan od faktora koji utječu na kreiranje mišljenja i stavova javnosti. Revitalizacija tradicija nikada nije uistinu bila dio sustavne i integrirane politike vlade ili državne uprave, ali ni lokalnih vlasti. U trenutku kada takve udruge postoje, međutim, organiziranija potpora države bila bi itekako korisna i 'Baštini' i 'Ruti' (dodjela nagrade predsjednika Mesića gđi. Jakupić jedan je od simboličnih oblika), kroz projekte na koje bi slične udruge mogle aplicirati i širiti svoju djelatnost. Ministarstvo zaštite okoliša imalo je do sada sluha za projekte koji su vezali tradicijsku život i proizvodnju s očuvanjem okoliša, odnosno projekte održivog razvoja, koji bi dugoročno mogli, osim tradicije, oživiti i nešto mnogo važnije, a to je život na otocima i sve slabije naseljenim ruralnim područjima Hrvatske. Ujedno bi bili usmjereni i na razvoj 'savjesnog' *know-how* turizma. Tako definirana uloga i budućnost organiziranog tradicijskog tekstilnog rukotvorstva omogućava njegovu novu uporabu i time ga lišava oznake zastarjelog, nepotrebnog ili politički i ideološki (zlo)upotrebljavanog.

LITERATURA

- APPADURAI, Arjun (2001): *Globalization*. Duke University Press, Durham.
- BENC-BOŠKOVIĆ, Katica (1986): *Narodna nošnja Podravine - Koprivnički Ivanec*. Kulturno-prosvjetni Sabor Hrvatske, Zagreb.
- BRDARIĆ, Franjo (1993-1994): Arhiđakonat Komarički 1334-1934. *Podravski zbornik br. 19/20*, Muzej Grada Koprivnice, Koprivnica.
- BROZOVIĆ, Leander (1978): *Grada za povijest Koprivnice*. Muzej Grada Koprivnice, Koprivnica.
- FELETAR, Dragutin (1973): *Podravina*. 'Podravka', Koprivnica.
- GAVAZZI, Milovan (1944): *Hrvatska narodna umjetnost*. Zagreb
- GELLNER, Ernest (1983): *Nations and Nationalisms*. Cornell University Press, New York.
- HOBBSAWM, Eric, i RANGER, Terence (1992): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- KOVAČ, Zlata i Andrija (2002): Izrada narodne nošnje Koprivničkog Ivana. *Podravski zbornik br. 28*, Muzej Grada Koprivnice, Koprivnica.
- MURAJ, Aleksandra (1997): Za creskim stolom. *Etnološka tribina 20*, Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb.
- PERŠIĆ-KOVAČ, Vesna (1997): Tradicijska ženska odjeća u Koprivničkom Ivancu iz prve polovine 20-og stoljeća. *Podravski zbornik br. 23*, Muzej Grada Koprivnice, Koprivnica.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (1988): *Etnologija naše svakodnevnice*. Školska knjiga, Zagreb.
- SAID, Edward W. (1979): *Orientalism*. Vintage Press, USA.

"HERITAGE" Ltd., WOOL AND NEW TRADITIONS: TEXTILE HANDICRAFTS IN CROATIA TODAY

Summary

The article gives a brief outline of the two attempts of revitalization of textile handicrafts in Croatia: first example is the nongovernmental organization 'Ruta' from the Island of Cres, which was founded in 2000 and which is using the wool of the sheep from the island, which would have otherwise been discarded and burned down, to make felt souvenirs. They have used the knowledge of the older inhabitants of the Island of Cres, and the available literature to (re)invent the technique of felt-making, with the final motif to increase the employment in the town of Cres and to, as is stated in the name of their organization, *improve the quality of life on the island*.

The second example is a little company, called 'Baština' (*Heritage*) LLC, from the village of Koprivnički Ivanec, situated on the northern exit from the town of Koprivnica, in the north-western region of Croatia. They are focused on making souvenirs featuring a famous (in ethnological writings) red embroidery found on the traditional costumes of the rural population of the region, with the intention to preserve it and increase the interest of the local community for its production. Their main goal is to make the embroidery items *'as close to original as possible'*.

In the conclusion of this article, the author is trying to point to some common elements of the two case studies and thus create a possible base for the analysis of the similar organizations and attempts of the revitalization of textile handicrafts today.

Keywords: revitalization of textile handicrafts, nongovernmental organizations, 'authenticity' in ethnology, tradition and tourism

